

Matej Šurc in Blaž Zgaga

Trilogija
V IMENU DRŽAVE

Prva knjiga
ODPRODAJA

Zbirka
Dokumenta

Zahvala

Avtorja se za pomoč pri preiskovanju zahvaljujeva novinarskima kolegoma Sašu Lekoviću iz Hrvaške in Esadu Hečimoviću iz Bosne in Hercegovine ter mednarodni organizaciji preiskovalnih novinarjev »Scoop«, ki je sofinancirala naše čezmejno sodelovanje.

Zahvaljujeva se tudi švicarskemu novinarju Lukasu Hässigu, hrvaškemu kolegu Dragu Hedlu in številnim posameznikom, ki so kakorkoli pripomogli k nastanku te knjige, vendar hočejo ostati neimenovani.

Posebej se zahvaljujeva Informacijski pooblaščenki Nataši Pirc Musar in njenim svetovalkam Nataši Brenk, Alenki Jerše, Kristini Kotnik Šumah, Liljani Selinšek in Alenki Žaucer za strokovno in zavzeto uresničevanje zakona o dostopu do informacij javnega značaja, ki je omogočilo, da so dokumenti postali dostopni javnosti.

Uvodni pripis založnika

Živim v deželi evropskih divjih mačk.

Človek spoznava. Naj kraljujejo Neroni, človek spoznava, da so Neroni. Naj kraljuje sila nad onemoglostjo, človek spoznava. Zdaj šele ve, kaj potrebuje.

Resnica bo zakraljevala, vera v resničnost tega je vera, ki pospešuje razvoj človeštva.

Srečko Kosovel

• • •

Slovinci smo si ob nastanku lastne države zaprisegli, da si bomo dobro vladali in da ne bomo več dovolili, da bi nam vladali – tujci. In pri tem pozabili, kako hitro lahko ponovno postanemo to, kar smo bili stoletja – tujci drug drugemu. Pozabili smo, da je za nami večstoletno služenje – tujim despotom. Da so bili glasovi Trubarja, Prešerna, Cankarja in Kosovela – glasovi osamljenih in zapuščenih, glasovi, ki so jih preganjali glasovi večine, ki so se imeli za poklicane nastopati v imenu slovenskega ljudstva. In tako se je zgodilo, da so se izučeni filistri in kupčkarji vsem na očeh uspešno prerinili celo v prvi slovenski parlament.

V posebno čast nam je, da se zbirki *Dokumenta* pridružuje izjemna trilogija o povojnih stranpoteh mlade Slovenije. Spominom in dnevnikom Ane Politkovske, Martina Luthra Kinga, Nelsona Mandele, Cheja Guevare in Baracka Obame, se pridružuje eno največjih del s področja preiskovalnega novinarstva v zgodovini Slovenije.

Kdor se bo prebil skozi naslednje vrstice, bo lažje razumel, zakaj je v Sloveniji danes ozračje javne besede zastrupljeno do *neznosnosti*. Uvidel bo, kar je doslej bolj kot ne slutil, da si je nemalo ljudi z mandatom državnih odgovornosti, onesnažilo roke z nečastnimi dejanji.

Slovenski politiki so izkoristili naše zaupanje. Namesto da bi zaščitili lastnino slovenskega ljudstva, so dopustili, da je Slovenija postala

prizorišče svobodnega lova na miši. Zdaj, ujeti v začarani štiriletni krog, počno vse, da si rešijo ugled in oblast, ki smo jim jo zaupali. Rjojenje, ki ga danes slišimo v javnem prostoru, je rjojenje divjih mačk, ki jim grozi, da bo zmanjkalo miši.

Četudi odgovornih morda nikdar ne bo dosegla roka zakona, pa nam pripada pravica, ki je pravzaprav domovinska dolžnost, da smo o njihovih dejanjih seznanjeni, da o njih presojava skupaj z zgodovinarji in jim odmerimo tisto mesto v sodobni slovenski zgodovini, ki jim pripada.

Kot mladenič sem aktivno sodeloval v slovenski pomladi v osemdesetih. Pisal sem zanesene traktate o »etiki in politiki slovenske pomladi«, ob aretaciji prvega izmed četverice sem organiziral peticijo za njegovo izpustitev. V tistih dneh so me pogosto spremljale besede *majora bezbednosti* JLA, ki mi je zagrozil, da bom – skupaj z drugimi intelektualci, ki so bili naklonjeni krogu *Mladine*, *Radia Študent* in *Nove revije* –, med prvimi ustreljenimi, če kadar koli pride do izrednega stanja v Jugoslaviji.

Nikoli nisem pomislil, da lahko pride do zasukane situacije, da se bom moral nekoč moral paziti nekdanjih zaveznikov. Dejstvo, da v svobodni Sloveniji natis te knjige velja za nezaželeno in celo nevarno dejanje, vzbuja skrbi.

Knjiga *V imenu države* je nadaljevanje slovenske pomladi. Prežema jo energija družbe, ki temelji na razumevanju in solidarnosti, družbe, ki hoče biti uspešna, pravična in transparentna. Ki zna nositi odgovornost. Ki si zna postavljati cilje. Ki zna reči bobu – bob. In ki neprenehoma išče svoj navdih in smisel v lepoti in ljubezni.

*De bi nam srca vnel za čast dežele,
med nami potolažil razprtije,
in spet zedinil rod Slovens'ne cele!*

France Prešeren

Rok Zavrtnik

Spremna beseda

Orožje gre na jug

Vsaka narejena puška, vsaka zgrajena bojna ladja in vsaka izstreljena raketa v bistvu pomeni krajo. Rop lačnih, ki so brez hrane, in prezebljih, ki so brez toplih oblačil. Pri oboroževanju ne gre zgolj za zapravljanje denarja. Gre tudi za zlorabo znoja delavcev, navdiha znanstvenikov in za krajo otroških sanj ...

Dwight D. Eisenhower, nekdanji predsednik ZDA,
v govoru 16. aprila 1953.

• • •

Dogajanje v beograjskem centru Sava je v tistih prelomnih januarskih dneh leta 1990 spominjalo na nekakšno kroniko napovedane tragedije. Ko je slovenska delegacija 22. januarja zapustila štirinajsti kongres Zveze komunistov Jugoslavije, je v dvorani završalo kot v čebeljem panju. Odhod slovenskih delegatov iz Beograda je namreč pomenil konec jugoslovanske partije in hkrati z njo konec jugoslovanske države, ki je že pred tem prelomnim partijskim vrhom resno pokala po republiških mejah. Slovenija je tedaj preprosto morala zapustiti 14. kongres ZKJ. V centru Sava se je namreč še enkrat izkazalo, da gre za povsem različna in nezdržljiva politična in miselna koncepta o prihodnosti Slovenije in Jugoslavije. Za razliko med demokracijo in totalitarizmom. Vztrajanje na kongresu bi zato legitimiralo koncept in režim, ki sta bila v popolnem nasprotju z demokratično usmeritvijo Evrope in ki sta že v naslednjih nekaj letih doživela popoln polom.

Toda čeprav so bile stvari že pred kongresom v glavnem zelo jasne, je v centru Sava tistega vročega zimskega večera zavladata precejšnja negotovost. Še zlasti med tujimi poročevalci, ki so, potem ko je kongres prekinil delo, z vprašanji dobesedno planili na nas, slovenske novinarje. Najbolj zaskrbljeni so bili Italijani, pa ne le tisti iz Trsta takoj za mejo, ampak tudi kolegi iz velikih časopisnih hiš v Rimu, Milanu, Torinu. Ko me je eden od njih nervozno vprašal, kaj se bo z Jugoslavijo zgodilo zdaj, ko je slovenska partija tako jasno pokazala nestrinjanje z zvezno politiko, sem mu, ne da bi trenil, odgovoril: »La guerra! Vojna!« Najprej me je nejeverno pogledal, še enkrat preveril, ali mislim resno, in ko sem mu pokimal, je zamišljeno odšel. In drugi tuji kolegi tudi. Vsem se je mudilo pisati poročila za svoje hiše, kajti novice iz Beograda so bile tistega poznega januarskega večera v resnici dramatične.

Med služenjem vojaškega roka so nam vztrajno vbijali v glavo, da na domovino, to kovačnico bratstva in enotnosti, nenehno preži zunanji sovražnik. Jugoslavija da je obkoljena »sa BRIGAMA«. S skrbmi torej, ki so jih v tej priročni srbski kratici tedaj predstavljale prav vse nekdanje sosedo: Bolgarija, Romunija, Italija, Grčija, Avstrija, Madžarska in Albanija. Toda prav nobena od njih se ni nikoli zares neposredno vmešavala v jugoslovansko notranjepolitično dogajanje. Zunanjega sovražnika ni bilo seveda nikjer. Skrival se je namreč v lastni hiši, v naših glavah, je v tistih dneh izkušeno dejal pokojni Rudolf Hribernik - Svarun. Jugoslavija se je zato v bistvu sesula kar sama. Zaradi destruktivne (velikosrbske) beograjske politike, ki je državo potem pahnila v eno najbolj okrutnih in krvavih vojn našega časa. V vojno, ki sem jo instinktivno napovedal 22. januarja 1990 v beograjskem centru Sava.

• • •

Le dobra dva meseca pred tem prelomnim kongresom, bilo je v začetku novembra 1989, se je v Ljubljani zgodila okrogla miza o obrambi in varnosti v procesu družbenih reform. To je bil pomemben dogodek, saj je v tedanji Jugoslaviji prav na tem

področju prihajalo do najhujših trenj. Jugoslovanska armada je namreč izjemno agresivno ponujala svoj koncept reform in izhoda iz krize, kar je bilo v popolnem nasprotju s politiko nekaterih republik, zlasti Slovenije, ki je že tedaj odločno zahtevala odpravo monopola JLA, partije in države v obrambni politiki. Toda okrogle mize s(m) o se tedaj začuda udeležili le trije novinarji. Kot da se v slovenskih medijih sploh ne bi zavedali, kaj se v resnici dogaja v državi. A prav na tem shodu je prišlo do resnega incidenta, ko je takratni poveljnik Teritorialne obrambe (TO) Slovenije general Ivan Hočevar zaradi nestrinjanja s potekom razprave protestno zapustil shod in se s tem jasno postavil na stran Beograda. V beograjskih medijih, zlasti v *Politiki*, je bil za to potezo nagrajen s celostranskimi članki o omalovaževanju, nestrpnosti in žalitvah, ki da jih mora bridko prenašati v sovražni Sloveniji.

Toda prav general Ivan Hočevar je bil le slabega pol leta pozneje, bilo je sredi maja 1990, vpleten v zgodbo, ki je dvignila na noge vso Slovenijo in seveda tudi Jugoslavijo. Gre kajpak za znamenito razorožitev Teritorialne obrambe Slovenije. Janez Winkler je takrat ogorčeno izjavil: »Slovenski narod je bil doslej razorožen trikrat. Prvič leta 1918, drugič leta 1945, tretjič zdaj, maja 1990. To ni naključje. Do razorožitve je vselej prišlo takrat, ko so Slovenci začeli stopati na pot nove suverenosti ...«

Tajni ukaz za razorožitev TO Slovenije je seveda prišel iz Beograda, v ponedeljek 14. maja, podpisal pa ga je takratni načelnik generalštaba jugoslovanskih oboroženih sil Blagoje Adžić. Na republiškem štabu TO v Ljubljani so ga na hitro prevedli v slabo slovenščino in ga takoj posredovali podrejenim na terenu. In tu je poveljnik Ivan Hočevar storil usodno napako. O tajnem ukazu iz Beograda namreč ni obvestil ne predsedstva Slovenije ne drugih pristojnih organov.

Predsedstvo republike je za zadevo izvedelo s tridnevno zamudo, ko je na terenu že prišlo do razburjenja. Ukrepalo je izredno hitro. O zadevi je takoj obvestilo najprej predsedstvo SFRJ, se nekajkrat sestalo z

vodstvom TO Slovenije in nato sprejelo sklep, naj orožje ostane tam, kjer je. Toda tudi ta ukrep je bil po svoje prepozen, saj je JLA, tako so namreč ukazali iz Beograda, že zaplenila blizu sedemdeset odstotkov vsega orožja, ki je bilo v lasti enot Teritorialne obrambe.

Ta tajni dokument je tedaj prvo objavilo *Delo*. Na dogovorjeno mesto pri Figovcu mi ga je prinesel Miha Butara, poznejši poveljnik pokrajinskega štaba TO v Ljubljani. Na hitro sem ga prepisal, in ko se je čez kakšnih deset minut spet prikazal, sem mu ga zarotniško vrnil. Če bi me takrat pri tem početju zalotil kdo od sodelavcev pristojnih vojaških služb, bi bržkone končal tam, kjer je nedolgo nazaj sedela četverica. Šlo je namreč za zaupen papir, ki ga je novi obrambni minister Janez Janša še v začetku julija 1990 poslancem takratne skupščine kazal kot strogo varovano skrivnost, dasiravno to ni več bila, saj je bila zadeva že dolgo v javnosti.

Toda zgodba z generalom Ivanom Hočevanjem s tem še ni bila končana. Predsedstvo Slovenije je zaradi majske afere predsedstvu SFRJ predlagalo, naj ga razreši. Odgovor iz Beograda je bil seveda negativen. Tudi zaradi tega je republiški štab TO Slovenije od septembra 1990 naprej ostal brez proračunskega denarja. Skupščina pa je medtem že začela postopek za sprejem 97. amandmaja k takratni Ustavi Republike Slovenije, ki je v svoji drugi točki govoril o tem, da predsedstvo republike lahko samo imenuje in razrešuje poveljnika Teritorialne obrambe. Dotlej je bilo to v izključni pristojnosti Beograda. Tedaj sem zapisal, da bo Slovenija očitno že v kratkem imela dva komandanta TO: Ivana Hočevarja, ki ga Beograd noče razrešiti, in novega, ki ga bo imenovalo slovensko predsedstvo. Ko je bil na ta položaj imenovan Janez Slapar, mi je dejal, da je bral ta članek, toda da ob tem ni niti za hip pomislil, da bo ta drugi mož čez čas prav on sam ...

Do osamosvojitvene vojne takrat ni bilo več daleč. Slovenija je leta 1991 znova prišla do orožja, tudi do tistega, ki ji je bilo sredi maja 1990 zaplenjeno. Olajšanje je bilo veliko, toda ogromni kupi orožja, ki so ležali v zaseženih skladiščih zvezne vojske, so v nekaterih

glavnih akterjih vojne za osamosvojitve in v njihovih sodelavcih očitno v hipu zbudili enega najbolj neobvladljivih nagonov: slo po zaslužku. Začela se je prodaja orožja, ki (p)ostaja eno najbolj mračnih in žalostnih poglavij v dvajsetletni zgodovini mlade, neodvisne in demokratične Slovenije. To slo je seveda nebrzdano spodbujala predvsem vojna v soseščini. Najprej na Hrvaškem, nato pa še v Bosni in Hercegovini, ki je najbolj krvavo plačala razpad Jugoslavije. In to ne samo v Srebrenici.

Ta nesrečna vojna me je potem spremljala na vseh mojih poteh v tistih letih. V Adis Abebi mi je profesor na tamkajšnji univerzi ob pravi etiopski kavi pretreseno izjavil: »Jugoslavijo smo zelo spoštovali. Bila je zgled za mnoge neuvrščene države. Toda nikoli si nismo mislili, da je na tem svetu lahko kdo še slabši od Afričanov, ko gre za medsebojne obračune ...« V Tadžikistanu, ki ga je po razpadu Sovjetske zveze ravno tako uničila krvava vojna, zaradi katere je ta slikovita država še danes med najbolj revnimi in neurejenimi na svetu, ni seveda v devetdesetih letih nihče vedel za Slovenijo. Ko sem v Dušanbeju pojasnjeval, da gre za del nekdanje Jugoslavije, ki pa so jo seveda vsi dobro poznali, je sogovornik za hip obnemel, potem pa bridko zastokal: »Oh, to pomeni, da je tam pri tebi še huje kot tu pri nas pod Pamirjem ...«

In povsod so veliko pisali tudi o trgovini z orožjem. Na Bližnjem vzhodu, kjer sem preživel štiri izjemna leta, je bilo to povsem razumljivo, saj so v vseh arabskih državah zaradi simpatij do bosanskih muslimanov zelo podrobno spremljali morijo na Balkanu. Zanimivo je, da je bil v trgovino z orožjem na balkanskih tleh tedaj vpleten celo Vatikan, kar v svoji znameniti knjigi *Spopad civilizacij (Clash of Civilisations)* ugotavlja tudi pokojni ameriški profesor Samuel Huntington. Ta je na primer zapisal (na 282. strani izdaje iz leta 2002), da se je španski izvoz orožja po letu 1991 povečal za šestkrat. Te posle je v veliki meri nadziral Opus Dei, orožje pa je v večini primerov končalo v Ljubljani in Zagrebu, dodaja harvardski profesor. Sveti sedež tako nosi precejšen del krivde za prelivanje krvi na Balkanu.

• • •

Temeljni legalni in moralni problem trgovine z orožjem na območju nekdanje Jugoslavije je bil seveda v tem, da je ta na veliko cvetela kljub embargu Združenih narodov. Varnostni svet se je v prvih petinštiridesetih letih obstoja te svetovne organizacije za prepoved prodaje orožja odločil samo dvakrat: v primeru Južnoafriške republike in takratne Južne Rodezije. Po letu 1990 so bili tovrstni ukrepi pogostejše na dnevnem redu petnajsterice v palači ob newyorški Vzhodni reki. Toda kljub številnim vojnám, ki morijo ta naš svet, so bili Združeni narodi ob sprejemanju takšnih odločitev dokaj selektivni. V Mednarodnem mirovnem raziskovalnem inštitutu v Stockholmu (SIPRI) so denimo ugotovili, da je bilo v obdobju med letoma 1990 in 2001 v svetu kar sedeminpetdeset večjih oboroženih konfliktov, toda varnostni svet se je za prepoved prodaje orožja odločil samo v osmih primerih. Poleg takrat že razbite Jugoslavije je ta ukrep prizadel še sedem afriških držav: Angolo, Etiopijo, Liberijo, Ruando, Sierro Leone, Somalijo in Sudan.

Raziskovalca Stefano Della Vigna z ameriške univerze Berkeley in Eliana La Ferrara z univerze Bocconi v Milanu sta se v obširni raziskavi o ilegalni trgovini z orožjem posebej ukvarjala prav s to osmerico. Prepovedana trgovina s smrtjo se je na območju nekdanje Jugoslavije, kar seveda ni bilo težko ugotoviti, dramatično povečala prav s slovensko in s hrvaško razglasitvijo neodvisnosti, pojenjala pa je pravzaprav šele z aretacijo zdaj že pokojnega srbskega voditelja Slobodana Miloševića leta 2001. In zanimivo je, da so orožje tej osmerici držav, ki je bila pod embargom Združenih narodov, tedaj prodajale vse najuglednejše orožarske firme sveta, od ZDA, Japonske, Kanade, Izraela, Kitajske, Južne Koreje, Rusije, Avstralije vse tja do nevtralne Švice, kjer morda še posebej dobro vedo, kje se kujejo najbolj mastni dobički. Denar namreč ne smrdi. Še zlasti ne, če ga je zelo veliko ...

To po svoje zelo zgovorno dokazuje tudi najnovejši primer Libije. Polkovniku Gadafiju – ta zdaj nima nikogar več, ki bi mu pisal – so večino orožja, s katerimi tolče po upornikih, denimo prodale prav tiste države, ki ga zdaj najbolj divje bombardirajo. Na seznamu članic Evropske unije, ki so kakorkoli orožarsko poslovale z Libijo, se je znašla tudi Slovenija. Resda s skromno vsoto pol milijona evrov, toda vendarle.

Zato ni nič nenavadnega, da so napadu na Tripoli najbolj goreče nasprotovale tiste države, ki so s prodajo orožja Gadafijevemu režimu največ zaslužile. To še posebej velja za Rusijo, ki se je z libijskem voditeljem že dogovorila za orožarski posel, vreden dve milijardi dolarjev, toda zaradi vojne – in embarga – je ta za zdaj padel v puščavski pesek. Vladimirja Putina tolaži dejstvo, da bo orožje zanesljivo potrebovala tudi nova libijska oblast, ki bo nasledila ekscentričnega polkovnika ...

Trgovina z orožjem je v svetu že zdavnaj postala posel številka ena. Po vsotah že prekaša trgovino z nafto. Tudi zato, ker v teh poslih pravzaprav ni fiksnih cen. V naftni industriji se natančno ve, koliko prinese sod nafte, v trgovini z orožjem pa se cene vselej prilagajajo povpraševanju. Cene kalašnikovk nikoli niso enake. Za časa vojne v Sudanu, kjer je bilo orožja vselej na pretek, jih je bilo mogoče dobiti tudi za pičlih šest dolarjev, na nekaterih bojiščih, tudi na balkanskem, pa so bile nekoč zlata vredne. In za čisto zlato so orožje takrat pokvarjeno prodajali tudi slovenski trgovci s smrtjo.

Trgovina z orožjem vojne in oborožene konflikte vselej samo podaljšuje. V Sudanu, doslej največji afriški državi, ki pa se je letos razdelila na dva samostojna dela, je državljanska vojna prav zaradi bogate ponudbe orožja, ki ga ni nikoli zmanjkalo, trajala kar dobri dve desetletji. Še bolj zgovoren je primer vojne med Irakom in Iranom, ki se je vlekla dolgih osem let. Prav zaradi ogromnih količin orožja, ki so ga tja prodale ZDA in evropske države. Iran je v obdobju 1981–1988 denimo kupil za 17,5 milijarde dolarjev orožja, Irak pa še za skoraj trikrat več, za 47,3 milijarde dolarjev. Države

tretjega sveta so si v istem obdobju naročile kar za 301,4 milijarde dolarjev tega smrtonosnega železja. V nekaterih manj razvitih državah za orožje porabijo več kakor za izobraževanje in zdravstvo skupaj, kar je seveda katastrofalen podatek. Toda trgovcev z orožjem to ne zanima kaj prida. V ospredju so vselej samo zaslužki.

In ti so v trgovini z orožjem, ki ne pozna ne recesije in ne krize, naravnost ogromni. Provizije in podkupnine so tu daleč največje. Tu korupcije nikoli ne bo mogoče izkoreniniti, saj so hitri zaslužki v resnici preveč mamljivi. Zapeljivemu šarmu denarja se je težko upreti. Pred njim zato praviloma klonejo celo trgovci iz najuglednejših podjetij in tudi politiki najvišjega ranga, kot je bil denimo nekdanji generalni sekretar Nata, Belgijec Willy Claes. Le kako naj bi se jim potem uprli slovenski trgovci z orožjem, ko pa jim je vojna onkraj meje na Kolpi nenadoma kar sama ponudila tako imenitno priložnost za mastno zaračunavanje prijateljskih storitev?

Robert Neild, profesor na Cambridgeu, pravi, da v trgovini z orožjem korupcija vsako leto požre najmanj 2,5 milijarde dolarjev. Njegove ocene so po svoje dokaj skromne. Organizacija *Transparency International* je na konferenci Združenih narodov o kriminalu leta 1995 v Kairu denimo postregla s podatkom, da je deset največjih izvoznikov orožja na svetu v obdobju od 1988 do 1992 v povprečju zaslužilo po 30 milijard dolarjev na leto. Najmanj petnajst odstotkov te vsote se je v obliki podkupnin vrnilo k tistim, ki so odločali o nakupih, so prepričani v *Transparency International*. Torej k politikom in generalom, ki so naročali orožje. Profesor Neild zato upravičeno dodaja, da korupcije v trgovini z orožjem praktično ni mogoče izkoreniniti, saj je v posle praviloma vključena dolga veriga ministrov, visokih uradnikov in vojakov, ki ob teh ogromnih vsotah denarja, ki se vrtijo v tej trgovini, zelo radi pomislijo tudi nase. Ali pa vsaj na svojo stranko, če že ne gre drugače ...

• • •

Slovenska pomoč v orožju Hrvaški ter Bosni in Hercegovini, ki jo je ne nazadnje odobrilo tudi predsedstvo države, v bistvu sploh ni sporna. Slovenija je bila pač dolžna pomagati nekdanjima bratskima republikama, še zlasti Bosni in Hercegovini, ki se zaradi po svoje krivičnega embarga sploh ni imela s čim braniti pred podivjanimi srbskimi četami. Pred genocidno politiko Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića in Ratka Mladića, ki je bil po šestnajstih letih skrivanja pred haaško roko pravice 26. maja 2011 aretiran v bližini Zrenjanina v Srbiji.

Moralno in legalno sporen pa seveda ostaja način, kako so slovenska politika in njene takratne varnostne službe to počele. Velikokrat z oderuški cenami, prevarami, neuresničenimi obljubami in časom primerno aroganco. Pogosto brez potrdil, računov in ustreznih dokumentov, ki jih je zato zelo malo ali pa jih sploh ni. Kjer pa so, na njih piše vse kaj drugega. Kot na primer na dokumentih ladij, na katerih je bilo orožje v tovornih listih opisano kot »medicinska oprema«, »poljedelski stroji« ali zgolj »generalni tovor«. In slovenski trgovci z orožjem so najraje poslovali kar z gotovino, za katero se še danes ne ve, kje je končala. V katerih žepih in na katerih računih. Toda ugank tu ne sme biti prav veliko. Odgovore na ta vprašanja gre poiskati pri ljudeh, ki so bili neposredno vpleteni v to trgovino. Kdo so ti ljudje, pa je vsem bolj ali manj že dolgo znano. In to kajpak dobro vedo tudi preiskovalni organi.

Pisca te knjige, prekaljena novinarja, sta v minulih nekaj letih opravila orjaško preiskovalno delo. Premetala sta na tisoče papirjev in se pogovarjala z mnogimi neposrednimi pričami dogodkov, ki jih opisujeta. Njuna knjiga, polna doslej manj znanih ali celo popolnoma neznanih podrobnosti, je zato izjemno pomemben korak na poti do popolne resnice o trgovini z orožjem, ki je v dobršni meri kriva za zdajšnje zatohlo in zastrupljeno politično ozračje v komaj dvajset let mladi državi. Toda Slovenija bo zrela država v resnici postala šele tedaj, ko bo samokritično raziskala in razčistila, kaj je

bilo v trgovini z orožjem prav in kaj narobe. In ko bodo tisti, ki so zlorabljali svoje osamosvojiteljske položaje in vojno v soseščini, za to kajpak tudi odgovarjali. Svetle in tople samostojnosti namreč ne smejo mazati temni madeži vojnega zaslužkarstva in pokvarjene preračunljivosti. Zgodovina tega preprosto ne sme dovoliti.

Branko Soban

Uvodna pripisa avtorjev

Hoja po vodi

»Vsako orožje je obrambno in noben rezervni del ni smrtonosen. Veliko je izrednih predpisov, političnih deklaracij in raznih belih knjig, vendar niti najbolj jasnega teksta ne boste mogli prebrati, če ga prekrijete z zlato palico ali dolarji.«

S to ugotovitvijo je orožarski magnat Sam Cummings zadel bistvo orožarskih poslov. Za Slovenijo sicer velja le delno, saj je v nekaterih pogledih šlo za svojevrstno ravnanje države.

Izvirni greh je v altruističnih nagibih slovenske politike, da bi pomagala napadenima narodoma v sosesčini, ker so z embargom tudi njima odrekli pravico do samoobrambe. Prodajo orožja so nato prevzeli ministri, obveščevalci, vojaki, policisti. Zdaj pa že dvajset let ena in druga politična opcija, kadar jima ustreza, vlačita na dan sramotne zgodbe o lažeh, prevarah, sprenevedanju, goljufijah, kravjih kupčijah in političnih zdrahah, ki so se ob tem dogajale.

Kdor opazuje od zunaj, se čudi Sloveniji, ki se je z zanosom in vero spustila v boj za samostojnost in si z malo sreče in ob ugodnih mednarodnih okoliščinah izborila državo. Premagala je strmo steno in se potem začela spotikati ob kamnih na poti.

Kaj pa če so bile prav ugodne okoliščine tiste, ki so nehote povzročile težave? Slovenija je naročila toliko orožja, kot da bo vojna trajala več let, toda bitke je bilo konec že po desetih dneh. Kar je sledilo, pritrjuje ugotovitvam starega Cummingsa.

Odkrivanja zla so se lotili kriminalisti, parlamentarci in drugi, a je vedno prišlo kaj vmes, da niso končali. Tožilci in sodniki pa so v preiskovanju trgovine z orožjem postavili spomenik svoji nesposobnosti. Redki posamezniki, ki so s preiskavo zašli predaleč, so na koncu morali reševati lastna življenja ali življenja svojih otrok.

V iskanje me je poleg radovednosti gnala tudi rahla nečimrnost: lotiti se nečesa, česar se drugi nočejo ali si ne upajo. Znašel sem se v labirintih sposobne in učinkovite institucije Informacijskega pooblaščenca, ne da bi sploh vedel, kaj me čaka. Četrtega aprila 2008 sem od Državnega zbora prvič zahteval vse dokumente o trgovini z orožjem. Natanko tri leta pozneje, četrtega aprila 2011 je založnik na ključu USB prejel rokopis prve knjige. Isti dan, celo ob isti uri, je neki poslanec v Državnem zboru kot lovske trofeje razstavil dokumente, ki sva jih z novinarskim kolegom pred tem podrobneje preučevala več kot dve leti.

• • •

»Nič ne boste našli. In vse je bilo že povedano,« me je nekoč med pisanjem opozoril gospod, ki je govoril, da o trgovini z orožjem »ve vse«.

Rekel sem mu: »Iz množice podatkov je bilo mogoče najti prave sledove, ki sicer vodijo v reko ...«

»Saj vam ves čas pravim ...«

»... ampak na drugem bregu reke so se sledovi nadaljevali.«

»No, če govoriva figurativno, je bistvo prekrila voda. Ni odgovorov na vprašanja, kdo je pobral denar, kam so šli dobički, kako visoke so bile provizije.«

»Oprostite, novinar sem in samo svoje delo opravljam. Nimam poslanstva, da bi odkrival, kako naj bi hudodelci hodili po vodi. Ugotovljeno pa je bilo, čigave so stopinje v blatu na obeh bregovih reke.«

Tako je tudi napisana knjiga. Brez iluzij.

Iluzija je tudi svet brez vojn. Mogoče bi se pa dalo prepričati ljudi, da se vojn ne bi udeleževali. Potem bi z veseljem opazovali generale na praznem bojnem polju, kako bedasto strmijo drug v drugega.

Matej Šurc

Radovljica, 15. april 2011

Izvirni greh tranzicije

Dvajset let po razpadu Jugoslavije in po več kot sto tisoč mrtvih se negativni procesi nadaljujejo in razkrajajo družbeno tkivo pri živem telesu. Državice, ki so nastale iz nekdanje neuvrščene federacije, so se prelevile v domovino organiziranega kriminala in pranja denarja, nebrzdane korupcije in nevidnih zvez politike s skupinami zlikovcev v ovratnikih vseh barv. Laž je postala resnica, prevara običajen način ravnanja.

Korupcija in kleptokracija sta kot model družbenega razvoja prevzela vodilno mesto v večini nekdanjih socialističnih držav. Sanje o parlamentarni demokraciji in delujočem tržnem gospodarstvu so se razblinile ob srečanju z učinkovito organiziranimi skupinami, ki so sledile hitremu zaslužku ali uveljavljale interese večjih evropskih sil. Tako se zgodovina na balkanskem polotoku ponavlja že stoletja.

Šibke državne institucije niso bile zmožne uveljaviti vladavine prava, bile so onemogočene na začetku. Rosni poganjki pravne države so hitro zgoreli v vojni vihri in si niso več opomogli. Ko so se silaki iz tajnih služb in njihovi politični botri v imenu državnega interesa enkrat postavili nad zakon, jih ni bilo več mogoče ukrotiti. Namesto tega so si oni z denarjem, lažmi in manipulacijami prikrojili države svojim koristim in potrebam.

Le kaj je šlo narobe? Kdaj se je skrenilo z zaželenene poti? Kdo je obrnil krmilo v napačno smer?

Odgovor na vprašanja poskuša dati pričujoče delo. Je plod večletnega podrobnega in sistematičnega preiskovanja več tisoč izvirnih dokumentov. Z desetlinami prič je bilo opravljenih nešteto pogovorov.

V enem stavku je odgovore na vprašanja težko podati. Na kratko pa je moč povzeti, da se je razkroj začel z vojno, s posledično trgovino z orožjem in zlorabo državnih institucij, zlasti tajnih služb, za nezakonite posle. Početje so nadaljevali in ga prikrivajo še danes.

Odgovornost si delijo vsi. Tisti, ki so služili na račun trpljenja mnogih v balkanskem kotlu, kakor tisti, ki jim tega niso uspeli ali hoteli preprečiti. Ukradli so prihodnost mnogim generacijam.

Trilogija *V imenu države* je prispevek k boljšemu razumevanju, kje smo in kako smo do sem prišli. Kam gremo in kdo nam v resnici vlada. Da ne bomo čez dvajset let znova poslušali izgovorov, da nihče ni vedel, kaj vse so medtem počeli.

Blaž Zgaga

Metlika, 15. april 2011

Trilogija
V IMENU DRŽAVE

Pojasnilo

Nekateri citati iz izvirnih dokumentov so slovnično in stilistično popravljeni, vsebinsko pa njihovo sporočilo ostaja enako izvirniku. Posamezni dialogi in dogodki so preurejeni in dramatizirani na podlagi uradnih zapisov in pogovorov z viri. Vse osebe v knjigi in vsi opisani dogodki so resnični.

Trilogiji na pot

Smisel vsakega začetka je v nepredvidljivosti konca.

Novinarsko preiskovanje trgovine z orožjem sva načrtovala že leta 2007, kocka pa je dokončno padla šele ob koncu leta 2009, ko nama je z uporabo zakona o dostopu do informacij javnega značaja uspelo pridobiti številne uradne dokumente iz takratnega obdobja. Delovala sva diskretno in previdno, tako da je do izida knjige le peščica ljudi vedela, da preiskujeva skupaj.

Znašla sva se pred goro papirja. Bilo je skoraj šest tisoč dokumentov, ki so bili nepovezano zloženi v štiriindvajset fasciklov. Vsak papir je zgodba zase. Suhoparni podatki: računi, potni nalogi, številna neznana imena, neznana podjetja, policijski zaznamki, sezname orožja, reverzi, materialni listi, depeše, pisma, dopisi med državnimi uslužbenci. Kje so tu zrna, kaj so pleve, kaj je pomembno in kaj ni? Kako razumeti vse te dogodke, razmetane po več kot desetletje dolgem obdobju, kako jih povezati v smiselno celoto – in na koncu vse to na berljiv način predstaviti javnosti?

Poiskala sva nekatere neposredne udeležence trgovine z orožjem med letoma 1990 in 1993, za katere sva domnevala, da nama lahko pomagajo in hkrati potrdijo ali ovržejo verodostojnost dokumentov. Toda, kako v tej umazani trgovini najti tiste, ki so ostali čistih rok? Nekdo od njih je priznal: »Res je, da sem na črno trgoval z orožjem, privolil pa sem zato, da mi ni bilo treba ubijati ljudi.«

Številne je k pomoči gnala slaba vest in s tem želja, da bi si olajšali duševno breme. Drugi so ponudbo za sodelovanje sprejeli zaradi gole radovednosti. Zanimalo jih je, s katerimi dokumenti razpolagava. Nekateri sogovorniki so navedeni s polnim imenom, drugi so hoteli

ostati neimenovani. Avtorja ob tem poudarjava, da je varovanje virov ena glavnih novinarskih zapovedi.

Povezala sva se tudi z novinarskimi kolegi iz tujine, zlasti iz držav nekdanje Jugoslavije.

Oblikovala sva lastne podatkovne baze, da bi lažje rekonstruirala dogajanje v tistem času. Pogosto kratsva ugotovila, da več dokumentov govori o enem samem poslu ali transportu orožja. Novinarska preiskava je bila zahtevna, pa tudi pisanje je predstavljalo poseben izziv. Za suhoparnimi podatki o transportnih kanalih s smrtonosnimi tovari so se skrivale podrobnosti o podtalnem delovanju države, milijonskih vsotah denarja in ne nazadnje usodah posameznikov. Osredotočila sva se na pomembne in največje pošiljke, na dogodke, ki so jih spremljali, in na nepričakovane zaplete, kot so vlomi v avtomobile, prometne nesreče, aretacije, ugrabitve, streljanja in neizogibni spori med akterji za večji kos orožarske pogače.

Ves čas preiskovanja sva medsebojno preverjala ugotovitve. Tudi pri pisanju sva drug drugemu popravljala, urejala besedila in jih sproti dopolnjevala z novimi dognanji in povezavami.

Po več kot treh letih intenzivnega dela je tako pred vami prva knjiga obsežne trilogije z naslovom *Odprodaja*. Osredotoča se na prodajo orožja in streliva iz skladišč nekdanje Jugoslovanske ljudske armade, ki so bila zasežena v času desetdnevnihi vojaških spopadov v Sloveniji leta 1991. V drugi knjigi, *Preprodaja*, sva vzela pod drobnogled nakupe orožja v tujini in nadaljnjo preprodajo na Hrvaško ter v Bosno in Hercegovino. Tretja knjiga, *Prikrivanje*, govori o posameznikih in skupinah, ki so zlorabljali državo in njene institucije.

Vse to je potekalo *V imenu države*.